

Feliks Próchnicki

Organizacja wykonawstwa robót konserwatorskich

Ochrona Zabytków 4/1-2 (12-13), 9-23

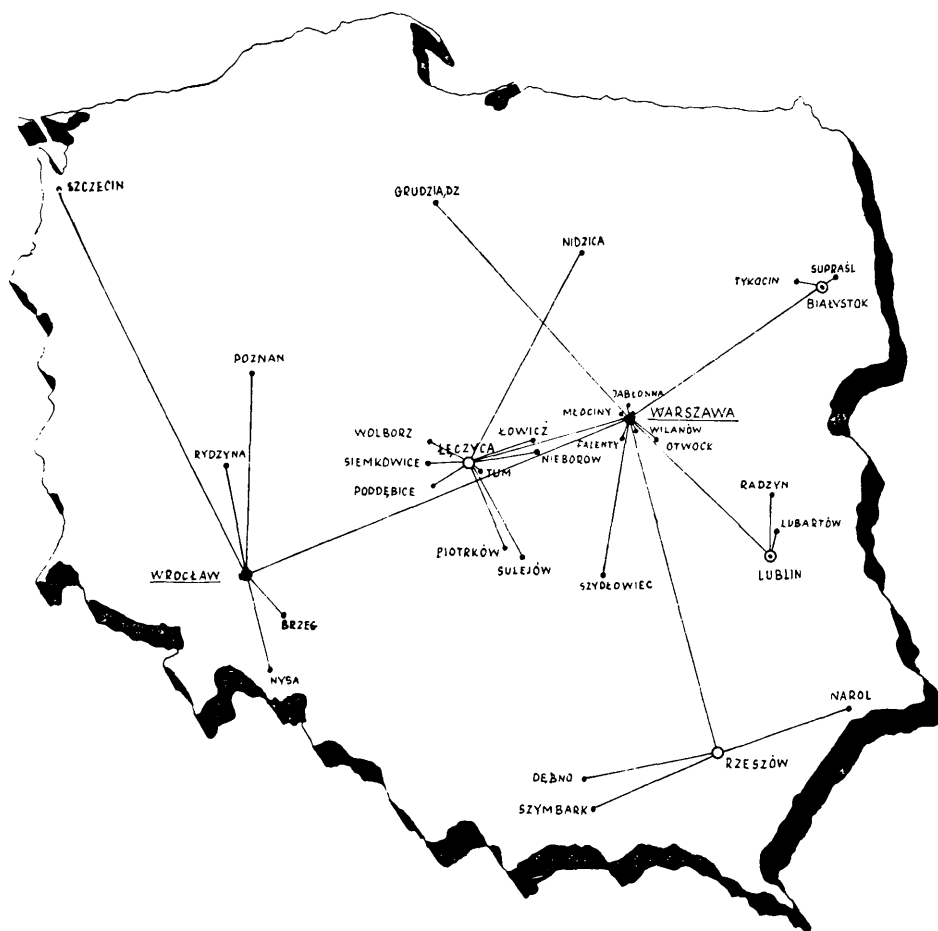
1951

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ORGANIZACJA WYKONAWSTWA ROBÓT KONSERWATORSKICH

FELIKS PRÓCHNICKI

Ryc. 8. Roboty konserwatorskie ZBM 3 KAM w roku 1951.

Ochrona zabytków budowlanych w Polsce przed wojną nie miała wśród wykonawców wyspecjalizowanych w tym zakresie przedsiębiorstw. Przy pracach restauracyjnych o większym zasięgu, jak Wawel, zamek Warszawski — architektoniczne kierownictwo spełniało tę rolę, dobierając ad hoc najlepszych wzgl. odpowiednich wykonawców.

Po przejściu nawały wojennej stanęliśmy wobec zupełnie nowych, zmienionych warunków.

Ryc. 9. Warszawa — Zamek po odgruzowaniu.

Fot. Siemiaszko

Zniszczenia obiektów zabytkowych w rozmiarach niebywałych spowodowały rozszerzenie zadania ich konserwacji — a w wielu wypadkach odbudowy — do niespotykanej dotychczas wielkości. Nie tylko remont i odbudowa wielu obiektów weszła w rachubę, lecz nasunęła się konieczność odtwarzania całych starożytnych zburzonych dzielnic, których utrzymanie w dawnym charakterze budowlanym stało się ogólnym dążeniem społeczeństwa a przede wszystkim władz konserwatorskich. Dotyczy to nie tylko wielkich miast, jak Warszawa, Gdańsk, Wrocław, lecz i wielu średniowiecznych miast mniejszych, zwłaszcza w województwach zachodnich.

Jednocześnie przeobrażająca się struktura gospodarcza — między innymi — w postaci skoncentrowania wykonawstwa robót budowlanych w rękach organizacji państwowych przedsiębiorstw — wymagała znalezienia odpowiedniej formy dla wykonania tych budów odbiegających od norm ogólnych. W związku z tym w r. 1947 Naczelny Dyrektor Centralnego Zarządu P. P. B., inż. arch. Wacław Piasecki uznał za właściwe utworzenie w ramach Zjednoczenia Warszawskiego specjalnego Oddziału Robót Konserwatorskich, który otrzymał nazwę Nr 10.

Oddział ten, pod kierunkiem inż. arch. Józefa Vogtmana wykonywał do końca r. 1949 szereg robót konserwatorskich na terenie Warszawy i nie-

Ryc. 10. Warszawa — Rymarska 5. Widok na dziedziniec pałacu b. Komisji Przychodów i Skarbu. Fot. Siemiaszko

które w miejscowościach położonych poza Warszawą. Wyszczególnienie ich podajemy w aneksie.

W r. 1948 w ramach Przedsiębiorstwa P. P. B. „Beton-Stal“ utworzono specjalny Oddział do budowy Trasy W-Z, w Warszawie. Ponieważ Trasa przeszła obok Starego Miasta, zaistniała konieczność odbudowy wielu kamienic zabytkowych. Wyrobił się przy tym zespół specjalistów od robót konserwatorskich.

W r. 1949 zaczął dojrzewać problem odbudowy w Warszawie Starego Miasta jako całości, gdyż do tego czasu odbudowywane były tylko pojedyncze obiekty. W obliczu tak dużego zadania — powiększonego jeszcze przez uchwałę Sejmu o odbudowie Zamku oraz przez podjęcie odbudowy Teatru Wielkiego, kompleksu gmachów Corazziego na pl. Bankowym i wielu innych budowli zabytkowych — zapadła w Ministerstwie Budownictwa decyzja utworzenia specjalnego przedsiębiorstwa dla tych robót.

W tym celu z początkiem r. 1950 zostały wydzielone:

- 1) ze Zjednoczenia Warszawskiego P.P.B. — Oddział 10 Konserwatorski,
- 2) ze Zjednoczenia Warszawskiego P.P.B. — Oddział 16 Kamieniarski i
- 3) z P.P.B. „Beton-Stal“ z Oddziału 1 ta część, która wykonała budowy zabytkowe na Trasie W-Z.

Ryc. 11. Gdańsk — Zielona Brama przed odbudową. Widok z ul. Długi Targ.

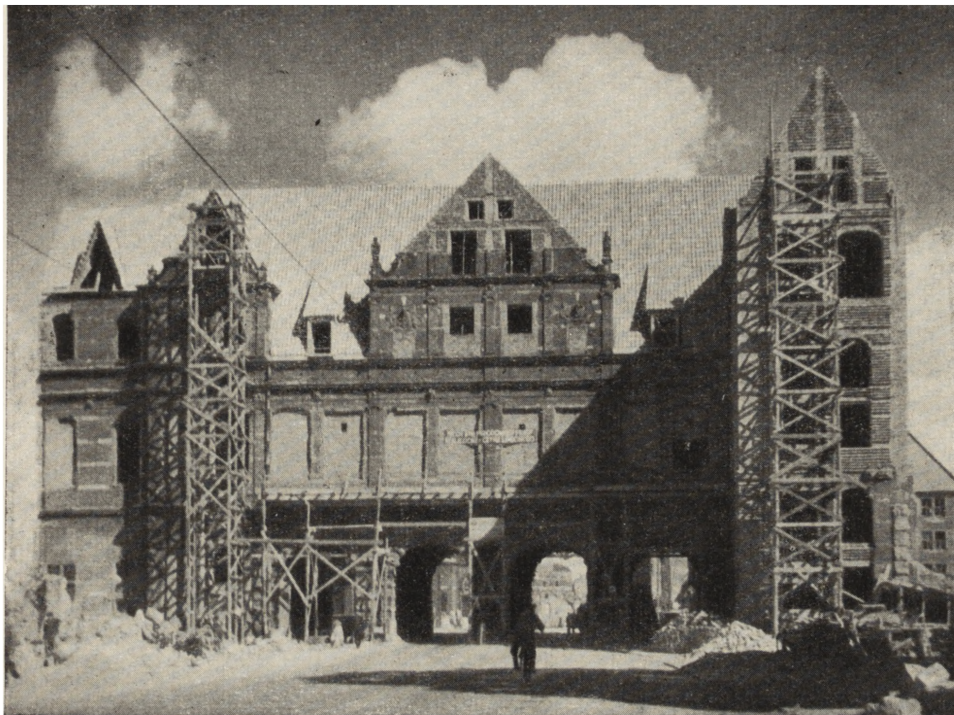
Fot. Lelewicz

Z tych trzech organizacji utworzone zostało Wyodrębnione Państwowe Przedsiębiorstwo Budowlane Konserwatorskie i Architektury Monumentalnej, w skrócie zwane „K A M“.

KAM objęło roboty wykonywane uprzednio przez wyżej wspomniane organizacje i otrzymało zadanie odbudowy całego Starego Miasta wraz z otaczającymi go murami obronnymi, które do tego czasu były odbudowywane tylko fragmentarycznie.

Już samo oczyszczenie terenu, obejmujące ok. 400 tys. metrów sześciennych odgruzowania oraz częściową rozbiórkę i zabezpieczenie walących się pozostałych po domach ścian, stanowiło poważny problem (ryc. 18). Wywiezienie gruzu, dokonane częściowo trakcją parową, lecz w większości z powodu niedostępności terenu przy pomocy furmanek, było akcją dużych rozmiarów. Do tego doszło odgruzowywanie Zamku (ryc. 9), Teatru Wielkiego, dużej przestrzeni przy ul. Rymarskiej (ryc. 10) aż do Orlej, przeznaczonych pod Ministerstwo Spraw Zagranicznych wraz z mocno uszkodzonymi gmachami Coraziego przy pl. Bankowym.

Restauracja siedziby Prezydium Rady Ministrów (dawny pałac Radziwiłłowski), dalsza odbudowa gmachu Akademii Sztuk Plastycznych (dawnej pałac Raczyńskich), oraz wielu gmachów przy ul. Miodowej, Senator-

Ryc. 12. Gdańsk — Zielona Brama. Widok z ul. Długi Targ. Stan z 23. VII. 50 r.

Fot. Lelewicz

skiej i Długiej z pałacami Prymasowskim, Blanka, Sołtyka i innymi oraz kilku obiektów pomniejszych w Łazienkach stanowiły główne zadania KAM w r. 1950 w samej Warszawie.

Do tego doszło jeszcze wiele robót poza Warszawą — w Łowiczu, Nieborowie, Arkadii, Łęczycy, Tumie pod Łęczycą (ryc. 15), Sulejowskim Opactwie, na Pomorzu zamki w Pasłęku i Moragu, remont pałacu w Wilanowie (ryc. 16), dalsza odbudowa pałacu w Otwocku Starym i inne.

Wszystko to stanowiło duże zadanie dla nowoorganizowanego przedsiębiorstwa — zwłaszcza, że dekret o jego utworzeniu wszedł w życie dopiero od 1 kwietnia. Objęcie wskutek tego większej ilości robót na terenie całego kraju musiało być odłożone do następnego 1951 r.

Z początkiem r. 1951 wynikła ogólna reorganizacja wykonawstwa budowlanego, po której KAM zostało przemianowane na „Zjednoczenie Budowy Miast — Warszawa 3 KAM“ a z robót przybyły: odbudowa Nowego Miasta dotychczas znajdująca się w ręku przedsiębiorstwa „B.O.R.“ i roboty kamieniarskie wykonywane przez S.P.B.

Przeznaczony dla KAM rejon 3-ci Warszawy obejmuje dzielnice zabytkowe od ul. Konwiktorskiej i Bonifraterskiej przez plac Bankowy, ulicę Królewską, Krakowskie Przedmieście i Nowy Świat do Ordynackiej.

Ryc. 13. Warszawa — Ogród Saski. Rzeźba.

Fot. Siemiaszko

W ten sposób w obszar robót KAM włączona została odbudowa starych dzielnic oraz otaczających ją monumentalnych zabytkowych gmachów. Lecz poza tym, specjalnie wydzielonym terenem, KAM wykonywa roboty ze swej specjalności i w innych dzielnicach Warszawy oraz na terenie całego kraju.

Ze względu na strukturalne zmiany w resorcie budownictwa ustalanie form organizacyjnych KAM-u na terenie Warszawy i poza Warszawą następowało stopniowo.

Obecnie KAM obejmuje pięć jednostek organizacyjnych o charakterze dawnych Oddziałów, obecnie zwanych „Zarządami Budów“. Trzy z nich wykonują roboty mające charakter konserwatorski i budów monumentalnych, przyczym dwa wyłącznie w Warszawie: jeden obejmuje odbudowę Starego i Nowego Miasta a drugi gmachy monumentalne 3-go rejonu Warszawy; trzeci Zarząd prowadzi roboty konserwatorskie w innych dzielnicach Warszawy i poza Warszawą. Osobny Zarząd obejmuje Zakłady Artystyczno-Wytwórcze i wreszcie piąty Zarząd zajmuje się ro-

Ryc. 14. Warszawa — Pałac Potockich, Krakowskie Przedmieście 15. Zwieńczenie filaru bramy wjazdowej. Fot. Kupiecki

botami kamieniarskimi. Ten ostatni, posiadając bazę poza Warszawą we Wrocławiu, ma w swym zasięgu również roboty konserwatorskie w zachodnich województwach.

Zjednoczenie KAM, którego organizacja ogólna odpowiada normalnym tego rodzaju organizacjom Ministerstwa Budownictwa Miast i Osiedli, w odróżnieniu od innych posiada specjalny Inspektorat robót Konserwatorskich z sekcjami: fotograficzną i opisowej dokumentacji wykonawstwa. Pierwsza z nich ma na celu uchwycenie w zdjęciach przebiegu robót konserwatorskich zwłaszcza zanikających, druga ujmowanie w formie odpowiednich opracowań opisowych zakresu prac i czynności związanych z pracami konserwatorskimi poszczególnych zabytków.

Wydział szkoleniowy w KAM-ie posiada również obok normalnego jeszcze i specjalny charakter. Strona artystyczna i zabytkowa wykonawstwa jest uwzględniona w kursach dla rzemieślników oraz dla kierowników.

Przeprowadzono m.i. od grudnia 1950 roku do lutego 1951-go 60-cio godzinny kurs architektoniczno-zabytkowy o wyższym poziomie.

Na kursie tym były wygłaszane wykłady przez profesorów i znawców, dotyczące ważnych dla prac konserwatorskich zagadnień, a mianowicie: Prof. Dr J. Zachwatowicz — Zarys historii architektury polskiej.

Prof. Inż. arch. B. Zborowski — Metody konserwacji artystycznej przy zabytkach architektury.

Prof. B. Marconi — Konserwacja malarstwa ściennego.

Dziekan Prof. Inż. arch. Z. Mąceński — Fundamenty, ściany, sklepienia, więźba i krycie.

Prof. Inż. J. Balicki — Zabezpieczenie budynków zabytkowych od działania wody, grzyba, owadów oraz konstrukcji drewnianych od ognia.

Prof. Inż. arch. J. Koszycz-Witkiewicz — Zastrzyki cementowe.

Dr Inż. W. Koziński — Kamień i rzeźba w kamieniu.

Mgr Inż. san. S. Dobrowolski — Udział techniki sanitarnej (bud.) przy odbudowie gmachów zabytkowych.

Inż. arch. Al. Król — O wykonaniu tynków.

Inż. arch. J. Bieńkowski — Sporządzanie projektów odbudowy i konserwacji gmachów zabytkowych.

Inż. arch. B. Trylińska — Materiały do robót konserwatorskich.

A. Jabłoński — Żelazo i blacha kute artystycznie.

R. Płacheński — Malarstwo budowlane.

Na kurs ten uczęszczało i złożyło egzamin z dodatnim rezultatem — 50 słuchaczy.

Z innych kursów ważnych dla prac konserwatorskich odbyły się:

Murarskie o trzech poziomach — dla 140 uczestników,

Kamieniarskie — dla 61 słuchaczy,

Sztukatorskie — dla 46 słuchaczy,

Blacharskie — dla 18 oraz inne dla 77 osób.

Ogółem w zimowym sezonie 1950/51 przeszkolono 392 osoby. Projektuje się w r. 1951/52 podwoić ilość słuchaczy. W programie szkolenia poza tym znajdują się wycieczki do renomowanych zabytków dla naocznego zetknięcia się z ciekawymi problemami prac konserwatorskich.

Z pośród licznych robót wykonywanych przez kolejne organizacje robót konserwatorskich w ramach P.P.B. wymienić należy na pierwszym miejscu odbudowę pałacu w Łazienkach. Selekcja pracowników, jaka była zastosowana przy tej robocie, dała dobór na tyle wartościowy, że odbudowa została dokonana z poczuciem wielkiej wartości tego dzieła.

Również odbudowa kamienicy pod „Murzynkiem“, pałacu Potockich przy Krakowskim Przedmieściu Nr 15 (ryc. 14) i Prezydium Rady Ministrów wykonano z wielkim pietyzmem; zwłaszcza na tym ostatnim obiekcie spatynowany dach miedziany zdjęto i przełożono w sposób, który nie uszkodził pięknej jego zieleni.

Ryc. 15. Tum pod Łęczycą. Kolegiata.

Fot. Kozłowska

Odbiegającą od szablonu była odbudowa pałacu w Otwocku Starym. Mury wież, założone na zniekształconej elipsie, posiadały w swych górnych partiach metr grubości przy jednoczesnym zniszczeniu w postaci pęknięć i zmurszałej cegły. Zaprojektowano wzmocnienie ich przez wprowadzenie wewnętrznego cylindra żelbetowego o grubości 10 cm, który, poza zadaniem zakotwienia murów wieży, służy jako opora dla schodów żelbetowych zamocowanych wspornikowo. Wykonanie tego projektu, z uwagi na nieforemność poziomego przekroju, wymagało dopasowywania szalowania w każdej płaszczyźnie w naturze bez możliwości stosowania teoretycznie obrysowanych szablonów. Zadanie zostało przeprowadzone pomyślnie, dając pełny sprawdzian umiejętności zamiłowanego w swoim zawodzie cieśli ¹⁾.

W innym znowu obiekcie — w kaplicy pomisjonarskiej w Łowiczu — przy rozwiązywaniu problemu stropu założonego na częściowo popękanych murach, mających tendencję rozchodzenia się, jako element ankrujący zastosowano strop skrzynkowy żelbetowy. Jednocześnie dla utrzymania charakteru wnętrza trzeba było wprowadzić pod żelbetem strop drewniany o widocznych belkach. Belki te, mające każda 8,5 m długości,

¹ Por. Jan Witkiewicz, Pałac marszałka Bielińskiego w Starym Otwocku. Ochr. Zab. R. II. 1949, Nr 2, str. 122—132.

Ryc. 16. Wilanów — pałac. Rusztowanie do wielkiej sali.

Fot. Siennicki

dla uzyskania właściwego zewnętrznego wyrazu — po przetarciu mechanicznym — zostały obrobione ręcznie toporem do wymaganego przekroju 18 x 28 cm z odpowiednim sfazowaniem kantów.

Specjalnie ciekawym przykładem skomplikowanego problemu wykonawstwa konserwatorskiego jest wymiana stropu drewnianego nad wielką sienią w Wilanowie na strop z belek żelaznych z odpowiednim wypełnieniem (ryc. 16). Warunkiem zasadniczym było zachowanie autentycznych sztukaterii podwieszonych do belek drewnianych. Szczegółowo teoretycznie opracowany projekt po odkryciu stropu musiał być przystosowany do ujawnionej sytuacji. Wykonanie tego zadania było wysiłkiem szeregu komisji fachowych, które po starannym zbadaniu i przedyskutowaniu mogły dopiero wydać wiążące praktycznie wytyczne dla przeprowadzenia tej roboty.

Na szczególną uwagę zasługują prace konserwatorskie i zabezpieczające zabytki przy budowie Trasy W—Z.

Przede wszystkim dzwonnica kościoła Św. Anny, znajdująca się o 9 m od wykopu tunelowego głębokości 16 m musiała być opasana ściągami i obserwowana przez cały czas budowy tunelu. Aby do minimum zmniejszyć niebezpieczeństwo usunięcia się, tunel budowano sekcjami sukcesywnie w miarę związania się ustroju żelbetowego. W rezultacie odchylenie się wieży wyniosło zaledwie parę milimetrów.

Następnie fasada domu Prażmowskich (Krak. Przedmieście Nr 87), która z jednej strony była podkopana przez roboty tunelowe, a z drugiej przez wykop pod schody ruchome, musiała być wsparta na ruszcie żelaznym. Mimo to pochylenie się jej następowało na skutek zjawisk usu-

Ryc. 17. Wilanów. Partery ogrodowe.

Fot. Ciołek

wiskowych, tak że w krytycznym momencie wynosiło ono 4 mm na dobę. Nadzwyczajny pośpiech przy wykonaniu konstrukcji schodów ruchomych zdążył powstrzymać runięcie ściany frontowej, która już się obsunęła o kilkanaście centymetrów.

Największym wszakże wyczynem było powstrzymanie osuwania się skarpy, na której stoi kościół Św. Anny. Aby ocalić ten zabytek, w którym rysy w krytycznym momencie powiększały się miejscami o 7 mm w ciągu doby, wykonano przez maj r. 1949 następujące prace zabezpieczające:¹⁾

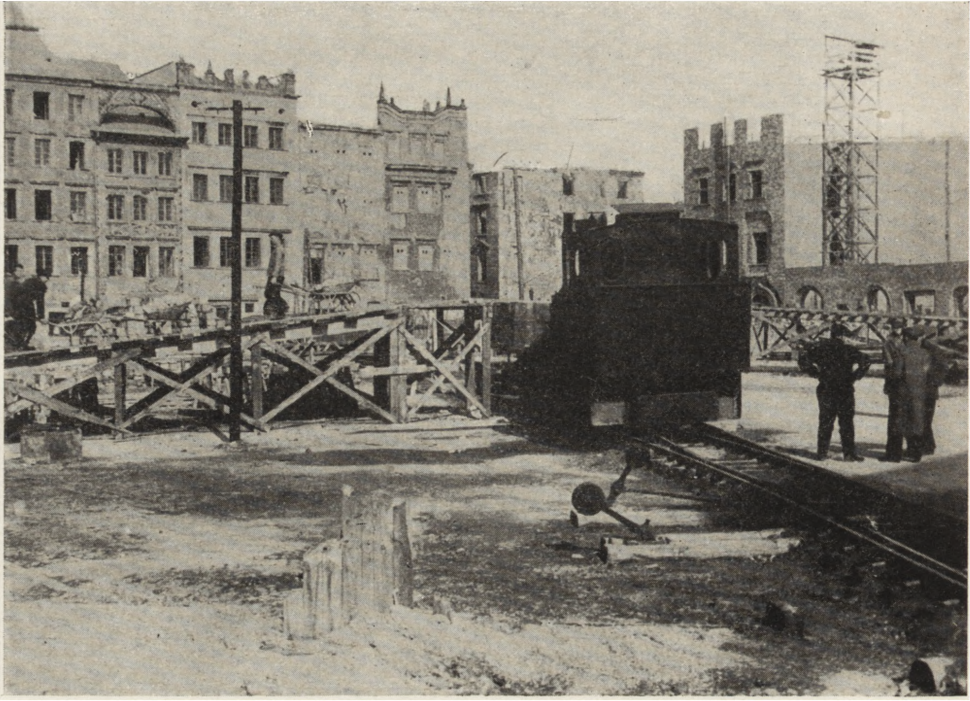
1. Podstemplowano sklepienie kościoła.
2. Otoczono fundamenty kościoła żelbetowym pasem silnie zbrojonym.
3. Stabilizowano posuw za pomocą 80 pali wierconych do głębokości do 12 m w rurach żelaznych pozostawionych w gruncie.
4. Wykonano odpowiadającą sile parcia osuwiska betonową ścianę oporową.

¹ Bliższe dane o tych pracach patrz: W. Żenczykowski, Walka z żywiołem zsuwu na wzgórzu kościoła św. Anny w Warszawie. Przegląd Budowlany 1949, Nr 7/8, str. 259—281.

K. Guzik, Uwagi o powstaniu zsuwu na Szkarpie Warszawskiej koło kościoła św. Anny (Trasa W—Z) oraz warunki jego ustalenia. Przegląd Budowlany 1949, Nr 7/8, str. 281—3.

P. Biegański, Zabezpieczenia w kościele św. Anny (OO. Bernardynów) w W-wie. Ochr. Zab. 1950. Nr 1, str. 60—7.

B. Trylińska, „Kościół św. Anny — Krakowskie Przedmieście 68” i „Ostatnie prace konserwatorskie w kościele św. Anny”. Dawna Warszawa w odnowionej formie i nowej treści. Warszawa 1949, str. 45—49.

Ryc. 18. Warszawa. Odgruzowywanie Rynku Starego Miasta.

5. Zastosowano elektrolityczne metody odwadniania.

6. Za pomocą elektroosmozy osiągnięto zeskalenie warstw wodonośnych.

Osobne miejsce w pracach konserwatorskich zajęła restauracja uszkodzonego poważnie Tumu pod Łęczycą (ryc. 15). Stała się ona ośrodkiem prac konserwatorskich w województwie Łódzkim i sąsiednich, wytwarzając środowisko i poniekąd szkołę dla sił wykonawczych.

Na podkreślenie zasługuje stopniowe przystosowywanie się wykonawców do wymagań odtwarzanej epoki. Rzeźby figuralne z Saskiego Ogrodu (ryc. 13) i kamienne lwy dla Natolina wymagały specjalnych studiów, poprawek i wczucia się rzeźbiarzy we właściwości baroku czy empiru. Poczucie stylu stopniowo się pogłębiało, dając w końcu właściwy rzeźbom wyraz zbliżony znacznie do oryginału. Obecnie restaurowane rzeźby barokowe dla Wilanowa pięknej włoskiej roboty będą dalszym etapem prac tego rodzaju.

Osobnym zadaniem jest uzyskiwanie właściwych materiałów. Starania o otrzymanie właściwego formatu, koloru i faktury wykonania cegły gotyckiej były bardzo mozolne i są raczej niezadawalające. Otrzymanie dachówki o formacie prawdziwym rzymskim dla pokrycia Tumu będzie

specjalnym zadaniem. Drzewo suche do wyrobów stolarskich jest obecnie wielką rzadkością. Poszukiwanie drzewa zwłaszcza odmian szlachetnych jest stałą troską KAM-u.

Również specjalnych prac wymaga ustalenie metod pracy i norm wykonawczych. Odbiegają one od przeciętnych, stosowanych w budownictwie, i nie były opracowane w stosunku do robót konserwatorskich. Praca w tym kierunku jest zapoczątkowana, pierwsza jej część jest już wprowadzona w życie, dalsze prace w tym względzie będą kontynuowane.

Również metody organizacyjne wymagają specjalnego ujęcia. Drobne i rozrzucone roboty będą wykonywane przez lotne grupy przeznaczone do tego, składające się z kilku wyspecjalizowanych rzemieślników i będą przesuwane z miejsca na miejsce, jak to się praktykuje przy robotach drogowych.

Kierownictwa robót względnie Zarządy Budów będą tworzone stopniowo, w miarę rozszerzania się zasięgu robót konserwatorskich.

Obecnie, poza bazą utworzoną przez KAM we Wrocławiu dla województw Zachodnich, kierownictwa o zasięgu okręgowym będą się znajdowały w Łęczycy (dla okręgu łódzkiego), w Białymstoku, w Lubelskim i w Rzeszowskim.

SPIS ROBÓT KONSERWATORSKICH
wykonywanych przez
Państwowe Przedsiębiorstwa Budowlane
w zasięgu

Zjedn. Warsz. Oddz. Konserw. 10, Beton-Stal i Przeds. wzgl. Zjedn. „K A M“.

Nazwa obiektu	Wykonawca			
	O. K. 10	Bet. Stal	K A M	
			Konserw. Kamieniar.	
w Warszawie				
Pałac Krasińskich v. Rzplitej	1947—49		1950	
Rymarska 1-3-5 gmachy Corazzi'ego	1948	1949	1950—51	1951
Fontanna na pl. Bankowym	1947			
Muzeum Ziemi Mazowieckiej — Frascati	1947			
Zamek Ujazdowski	1948—49			
Pałac Blanka	1948—49		1950—51	
Łazienki:				
Amfiteatr na wyspie	1948			
Pałac na wodzie	1948—49		1951	
Palmiarnia	1948			
Pomarańczarnia	1948			
Teatr Stanisławowski w Poma- rańczarni	1948—49		1950—51	1950—51
Pałac Myślewicki	1949			
Podchorążówka	1949		1950	

Kordegarda		1950	
Brama od Agrykoli	1949		
Pawilon Egipski	1949		
Obserwatorium Astronom. w ogrodzie Botanicznym	1949	1950—51	1950—51
Hipoteka — ul. Kapucyńska	1947		
Ul. Senatorska:			
Kamieniczki Nr 3—5—7—9	1948—49		
Pałac Małachowskiego Nr 11	1948—49		
Pałac Prymasowski Nr 13—15		1950—51	
Pałac Sołtyka (Biskupów Krakowskich) Nr 6	1949	1950	1950—51
Pałac Sołtyka (Biskupów Krakowskich) Nr 8	1948—49		
Kamienice Nr 10 i 12	1948—49		
Nowy-Swiat Nr 18—20	1947—48		
Krakowskie Przedmieście:			
Kościół św. Krzyża			1951
Audytorium Uniwersyt. Nr 3		1951	
Ak. Szt. Plast. (pał. Raczyńskich)	1948—49	1950—51	1951
Pałac Uruskich Nr 30			1951
Pałac Potockich Nr 15			1951
Domy Nr 24 i 32	1948—49		
Prezydium Rady Ministrów Nr 46	1948—49	1950—51	1950—51
Dom Roeslera róg Miodowej	1948—49		
Kamieniczki Nr 81—83—85	1948—49		
Kamienica Prażmowskich Nr 87	1948—49		
Dom Johna Nr 89	1948—49		
Kościół Św. Anny	1949	1950—51	
Dzwonnica Kościoła Św. Anny	1948—49		
Biblioteka Załuskich ul. Hipoteczna		1951	
Mury obronne Starego Miasta	1949	1950	
Kościół Św. Marcina ul. Piwna	1949	1950	
Stare Miasto — kamieniczki:			
przy ul. Piwnej	1947	1950—51	
„ „ Piekarskiej		1950—51	
„ „ Zapiecek		1950—51	
„ „ S-to Jańskiej		1950—51	
„ „ Szeroki Dunaj		1950—51	
„ „ Krzywe Koło	1948—49	1950—51	
„ „ Wąski Dunaj	1947	1950—51	
przy Rynku — Strona Dekerta	1948—49	1950—51	
„ „ — Strona Kołtątaja	1948—49	1950—51	
„ „ — Barssa	1949	1950—51	
„ „ — Zakrzewskiego		1951	
Nowe Miasto — kamieniczki:			
przy ul. Freta	1947	1951	
„ „ Zakroczymskiej		1951	
„ „ Kościelnej		1951	
„ „ Mostowej		1951	
„ „ Rybaki	1947	1951	

Kościół SS. Sakramentek	1948—49	1950—51	
Kościół N. M. Panny		1950	
Kościół Św. Benona ul. Piesza		1950—51	
Ul. Tamka — zam. Ostrogskich		1950—51	1950—51
„ Bednarska — b. Dyrekcja Wodna		1951	
„ Bednarska — dom S. P.	1948—49		
„ Mariensztat — kamieniczki:			
Nr 7 a, 9, 11, 11 a, 13, 15	1948—49		
Rynek Mariensztacki	1948—49		
Trasa W—Z — „Gruba Kaśka“	1949		
Pałac pod Blachą	1949		
Zamek	1949	1950	1950—51
Roboty poza Warszawą			
Otwock Stary — pałac Bielińskich	1947—49	1950—51	1950
Nieborów — pałac	1947—49	1950—51	
Lamus i bud. gospod.	1947—49		
Kanał „L“	1948—49		
Muzeum Manufaktur	1948—49		
Arkadia — Budowle	1947—49	1950—51	
Kanał		1950	
Łowicz — Muzeum Łowickie (gm. pomisjon.)	1948—49	1950—51	
Tum pod Łęczycą	1947—49	1950—51	
Łęczycza — zamek		1951	
Wilanów — pałac	1947—49	1950—51	1950—51
ogród		1951	1951
obramienie łachy	1948		
pawilony	1949	1951	
zabudowania gospodarcze	1948—49		
Mała Wieś — pałac Lubomirskich	1949	1950—51	1950—51
Natolin—rob. ogrodowe i bud. gosp.	1948	1950	1950
Sulejów — Opactwo		1950—51	
Skotniki — dwór		1950	
Wolbórz — dwór		1951	
Moraq		1950	
Pasłek		1950	
Frombork	1948		